

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

Klagande

Riksåklagaren, Box 5553, 114 85 STOCKHOLM

Motpart

MF, Anstalten Beateberg, 142 36 TRÅNGSUND
Ombud och offentligt biträde: Advokaten JE

Överklagat beslut

Göta hovrätts beslut den 21 december 2010 i mål Ö 2214-10

Saken

Omvandling av fängelse på livstid

Mitt yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen avslår MF:s begäran att livstidsstraffet ska omvandlas.

Grunderna för mitt yrkande

Den fråga jag vill att Högsta domstolen prövar är om det finns förutsättningar för att redan nu omvandla livstidsstraffet med hänsyn till den tid som återstår till tidpunkten för villkorlig frigivning.

Allmänna utgångspunkter

Enligt 3 § lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid (omvandlingslagen) får en ansökan om omvandling av ett livstidsstraff inte göras innan den dömde har avtjänat minst tio år av straffet. Tidpunkten för när en ansökan får göras korresponderar med bestämmelsen i 4 § enligt vilken ett omvandlat fängelsestraff inte får understiga 18 år. Gränsen motsvarar det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut. Om ett livstidsstraff omvandlas till fängelse i 18 år, ska den dömde som huvudregel friges efter tolv år. Av 4 §

följer också att när tiden för ett omvandlat livstidsstraff bestäms, ska denna alltid sättas så lång att utrymme finns för den tid som behövs för frigivningsförberedelser.

När det gäller kriterierna avtjänad tid och de omständigheter som ligger till grund för straffmätningen är utgångspunkten enligt omvandlingslagen att livstidsstraff kan avse brott av olika karaktär och svårhetsgrad och att svårare brott som huvudregel ska leda till längre avtjänandetid. Samtidigt betonas att utgångspunkten vid omvandlingsprövningen är att den domstol som ursprungligen har dömt i målet funnit att brottets straffvärde är fängelse på livstid och att det inte är fråga om att domstolen vid prövning av omvandling av straffet ska göra en förnyad straffmätning. I stället ska prövningen primärt grundas på förhållanden och omständigheter som inträffat efter domen, även om det inte går att bortse från att livstidsstraff kan avse brott av olika karaktär och svårhetsgrad och att brottet och den tid som avtjänandet pågått bör kunna beaktas särskilt vid omvandlingsprövningen (prop. 2005/06:35 s. 38).

Högsta domstolen har i rättsfallen NJA 2008 s. 579 I-III uttalat att hänsynen till de omständigheter som legat till grund för straffmätningen inte ger utrymme för mer än en mycket grov kategorisering inom det spann som en omvandling normalt ska ske till. I de fall en omvandling till 18 års fängelse inte kan anses möjlig på grund av brottets karaktär, torde enligt Högsta domstolen en strafftid på 21 år i allmänhet vara tillräcklig med möjlighet att under särskilt försvarande omständigheter bestämma tiden till 24 års fängelse.

Vid sidan av brottslighetens straffvärde ska domstolen vid omvandlingsprövningen också beakta risk för återfall i brottslighet av allvarligt slag. Som Högsta domstolen har utvecklat i de angivna rättsfallen har återfallsrisken en särställning bland de kriterier som ska beaktas särskilt vid prövningen av en ansökan om omvandling på det sättet att en återfallsrisk kan vara ett absolut hinder mot att straffet tidsbestäms, om den avser allvarlig brottslighet och är konkret och beaktansvärd.

MF

MF har dömts till fängelse på livstid för sju mord och tre försök till mord. Han har avtjänat drygt 16 år av straffet.

Oberoende av om det funnits förmildrande omständigheter, säger det sig själv att brottsligheten sammantaget har ett straffvärde som vida överstiger de tidsramar som Högsta domstolen har lagt fast i 2008 års avgöranden. Uttalandena torde också ta sikte i första hand på straffmätningen vid omvandling av livstidsstraff som avser *en* gärning. I grunden är det i MF:s fall omöjligt att göra en bedömning av straffvärdet uttryckt i ett visst antal år som ter sig rimlig och acceptabel. Det hindrar inte att omvandlingslagen är

tillämplig även för honom. Men som hovrättens – och för den delen även tingsrättens – dom visar måste ett tidsbestämt straff med hänsyn till brottslighetens straffvärde vara så långt att det ännu kommer att dröja flera år innan en villkorlig frigivning kan äga rum. Trots detta har domstolarna redan idag förvandlat livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff.

Tingsrätten bestämde straffet till 32 år, vilket innebar att det skulle återstå fem år till villkorlig frigivning. Hovrättens beslut innebär en ännu längre tid fram till den tidigaste tidpunkten för villkorlig frigivning, nästan åtta år.

Jag anser att en sådan tillämpning av lagstiftningen varken är avsedd eller kan anses lämplig. Enligt motiven till omvandlingslagen borde en naturlig utgångspunkt vara att låta den tid som den dömda avtjänat vid tidpunkten för omvandlingsprövningen vara styrande för längden på det tidsbestämda straffet. För att få till stånd en rimlig och praktisk ordning borde domstolen även beakta reglerna om villkorlig frigivning och den dömdes behov av åtgärder för att underlätta övergången till ett liv i frihet. Efter en så lång verkställighetstid som ett livstidsstraff innebar borde det normalt krävas en förhållandevis lång utslussningstid. I motiven hänvisas till regeringens praxis i nådeärenden som innebar att straffet tidsbestämde så frigivningstidpunkten inföll något eller ett par år efter nådebeslutet (prop. 2005/06:35 s. 41f.).

Vad som sägs i förarbetena till lagstiftningen kan enligt min mening sammanfattas så att omvandlingsstraffet med hänsyn till tidpunkten för villkorlig frigivning bör motsvara den tid som den dömda har avtjänat med tillägg för den tid som kan behövas för frigivningsförberedelser.

Högsta domstolen har ansett att det är möjligt att bestämma straffet så att det kommer att dröja närmare fyra år till dess en villkorlig frigivning skulle kunna komma i fråga, om man ser endast till de omständigheter som legat till grund för straffmätningen (NJA 2008 s. 579 I-III). Det är enligt min mening den yttersta tidsgräns som bör vara möjlig. Om domstolen bedömer att tidpunkten för villkorlig frigivning ligger längre fram än så, bör frågan om omvandling anses vara för tidigt väckt med följd att ansökningen avslås. Vid sidan av vad jag nyss anfört, finns det både principiella motiv och, i ännu högre grad, lämplighetskäl som talat för en sådan ordning.

Som framgått är avsikten inte att domstolen vid prövning av omvandling av straffet ska göra en förnyad straffmätning utifrån de omständigheter som legat till grund för den ursprungliga domen. Det avgörande är i stället den tid som har avtjänats med beaktande av vad som krävs för förberedelser för ett liv i frihet. Enligt lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt innebär förberedelser för frigivning normalt lättnader t.ex. i form av längre och mera återkommande vistelser utanför anstalt (54 §). Förberedelserna ska också inriktas på den dömdes bostads- och sysselsättningssituation och behov av stöd- och

behandlingsinsatser efter frigivningen (33 §). Även om minst tio år av livstidsstraffet måste ha avtjänats och om en relativt lång förberedelse tid krävs, kan det inte gärna komma i fråga att sådana förberedelser för frigivning inleds när det ännu återstår fem eller, i ännu mindre grad, åtta år till villkorlig frigivning. I alla händelser har domstolarna i det här fallet inte lagt den nödvändiga tiden för frigivningsförberedelser till grund för att bestämma straffet på det sätt som de har gjort.

Om tidsbestämningen görs med beaktande av annat än avtjänad strafftid och den nödvändiga tiden för frigivningsförberedelser på det sättet att tiden för villkorlig frigivning ligger så långt fram som i detta fall, innebär det i praktiken att domstolen på samma sätt som den domstol som ursprungligen dömde i målet gör en ny och egen straffmätning för den brottslighet som ligger grund för livstidsdomen. En sådan tillämpning är, som framgått, inte avsedd.

Min allvarligaste invändning gäller dock risken för återfall i allvarlig brottslighet. Som jag redan har berört intar risken för återfall en särställning bland de kriterier som ska läggas till grund för bedömningen. En beaktansvärd och konkret risk för återfall utgör ett absolut hinder mot att tidsbestämma ett livstidsstraff.

I det här fallet har hovrätten – liksom för övrigt tingsrätten – funnit att risken för återfall inte utgör hinder mot omvandling. Jag kan ansluta mig till den uppfattningen men med den viktiga reservationen att det gäller den bedömning som kan göras i dag.

Om det står klart återfallsrisken är låg och det inte finns några särskilda omständigheter som gör att den kan antas komma att förändras, kan man kanske normalt sakna anledning att anta att den senare skulle komma att bedömas som konkret och beaktansvärd, även om tiden fram till en möjlig villkorlig frigivning skulle vara förhållandevis lång (jfr 2008 års rättsfall).

En bedömning av säkerhetsintressena och risken för återfall måste alltid anses vara förenad med en viss grad av osäkerhet. Det säger sig självt att bedömningen blir svårare och mer osäker ju längre tid i förväg som den görs. Om tidpunkten för villkorlig frigivning ligger så långt fram i tiden som i detta fall, är det i praktiken omöjligt att göra en prognos om utvecklingen fram till frigivningen som uppfyller det krav på säkerhet som rimligen bör ställas. Det saknas möjlighet att upphäva ett beslut om omvandling. I dessa fall bör därför ansökningen avslås med hänsyn till att frågan om omvandling är för tidigt väckt.

Sammanfattningsvis menar jag således att det idag saknas förutsättningar för att omvandla det straff på livstid som MF har dömts till. Hans ansökan ska därför avslås.

Prövningstillstånd

Den fråga som detta mål gäller har stor betydelse såväl från principiella som praktiska utgångspunkter. Högsta domstolen har visserligen redan i viss utsträckning angett riktlinjer för prövningen enligt omvandlingslagen även när det gäller tiden fram till möjlig villkorlig frigivning. De uttalanden som gjorts i de tidigare avgörandena kan dock inte anses täcka den situation som är aktuell här och enligt min uppfattning är det viktigt att det anges någon slags bortre tidsgräns för prövningen. Omständigheterna i det här fallet är visserligen speciella men samtidigt ställs frågan på sin spets och är inte heller begränsad till detta mål. Det finns en betydande risk för att hovrättens beslut kommer att bli vägledande för en utveckling i praxis som innebär att besluten om omvandling kommer allt tidigare och vid en tidpunkt då det ännu saknas något säkrare underlag för en säkerhetsprognos som gäller förhållandena vid frigivningen. En sådan utveckling skulle, vid sidan av att den måste anses stå i strid med lagstiftningen, vara direkt olämplig och farlig.

Anders Perklev

Nils Rekke

Kopia till
Åklagarkammaren i Eskilstuna